

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE
CENTRUL DE STUDII CLASICE ȘI CREȘTINE

INSTITUTUL ROMÂN DE GENEALOGIE
ȘI HERALDICĂ „SEVER ZOTTA”



COLOCVIUL NAȚIONAL

*Puterea cuvântului, a exemplului
și a simbolului*



Iași, 29 octombrie 2015
Corpul H (Casa Catargi), Sala H,

Advisory Board: Nelu ZUGRAVU and Maria Magdalena SZÉKELY

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE
CENTRUL DE STUDII CLASICE ȘI CREȘTINE

INSTITUTUL ROMÂN DE GENEALOGIE
ȘI HERALDICĂ „SEVER ZOTTA”



COLOCVIUL NAȚIONAL

*Puterea cuvântului, a exemplului
și a simbolului*



PROGRAM

Iași, 29 octombrie 2015
Corpul H (Casa Catargi), Sala H,

Advisory Board: Nelu ZUGRAVU and Maria Magdalena SZÉKELY

8.30-10.45

Moderator: Nelu ZUGRAVU

8.30-8.45: Cuvânt de deschidere

8.45-9.15: Ștefan IVAS (Iași), *Τύχη în discursurile lui Dio Chrysostomus – între concept moral și concept religios*

9.15-9.45: Constantin RĂCHITĂ (Iași), *Puterea cuvântului în traducerea și interpretarea cărții profetului Iona*

9.45-10.15: Ovidiu CRISTEA (București), *Dueluri verbale și înfruntări militare: cronicarii medievali despre înfrângere*

10.15-10.45: Maria Magdalena SZÉKELY (Iași), *Minciuni, amăgeli și gălcevi sau despre antimodele de comunicare în izvoarele românești premoderne*

10.45-11.15: Pauză de cafea

11.15-12.45

Moderator: Maria Magdalena SZÉKELY

11.15-11.45: Oana RIZESCU (București), *Forme ale corupției în Țara Românească. Despre pizmași sau despre limitele socio-juridice ale delațiunii în vechiul drept românesc*

11.45-12.15: Violeta BARBU (București), *„Zapisul supușilor, uricul împăraților și ponturile legăturilor”: jurământul politic în Țările Române în secolul al XVII-lea*

12.15-12.45: Cristian PLOSCARU (Iași), *„Puterea instituțiilor” și „puterea cuvintelor”. Discurs pașoptist și identitate culturală*

12.45-16.00: Pauză de prânz

16.00-17.30

Moderator: Violeta BARBU

16.00-16.30: Nelu ZUGRAVU (Iași), *Augustus în discursurile politice ale lui Themistius*

16.30-17.00: Bogdan-Petru MALEON (Iași), *Între realitatea politică și ficțiunea constituțională: modelul imperial bizantin și succesiunea la tron în scrierile istorice din secolele XI-XII*

17.00-17.30: Emilian GROSU (Iași), *Navigatio Sancti Brendani: simbol numeric și doctrină creștină*

17.30-18.00: Pauză de cafea

18.00-19.30

Moderator: Ovidiu CRISTEA

18.00-18.30: Marian COMAN (București), *Semiluna și Imperiul Otoman în hărțile renașcentiste*

18.30-19.00: Elena FIREA (Cluj-Napoca), *Simboluri și topoi hagiografici în ilustrările medievale ale martiriului Sf. Ioan cel Nou de la Suceava*

19.00-19.30: Ciprian FIREA (Cluj-Napoca), *Simboluri și programe heraldice în Transilvania evului mediu târziu – câteva deschideri*

19.30-19.45: Cuvânt de închidere



COLOCVIUL NAȚIONAL

*Puterea cuvântului, a exemplului
și a simbolului*



REZUMATE

Iași, 29 octombrie 2015
Corpul H (Casa Catargi), Sala H,

Advisory Board: Nelu ZUGRAVU and Maria Magdalena SZÉKELY

Violeta BARBU

„Zapisul supușilor, uricul împăraților și ponturile legăturilor”: jurământul politic în Țările Române în secolul al XVII-lea

Sacrament al puterii, jurământul politic a traversat secolele, rămânând până astăzi parte integrantă în ritualul constituțional modern. Semn al legitimării sacre a puterii, jurământul politic a îmbrăcat forme diverse, de la pact feudal de fidelitate la profesie de credință și promisiune, de la garanție a unei conjurații la contract între diverse corpuri sociale/comunități și puterea statului. Oral sau scris, individual sau colectiv, jurământul politic a fost inserat într-un ceremonial public sau privat, în care cuvântul era investit cu un rol-cheie, alături de gest. Care sunt vocabularul și practica jurământului politic în Țările Române în epoca prefanariotă? Ce tip de reflecție și de reprezentare i-a însoțit evoluția în această perioadă și, mai ales, ce efecte structurale a generat utilizarea lui în ceea ce privește legitimitatea, autoritatea, ordinea și responsabilitatea?

Marian COMAN

Semiluna și Imperiul Otoman în hărțile renaștentiste

În 1572, o gravură intitulată *Miracolo apparso in Constantinopoli* era inclusă de cartograful venețian Giovanni Francesco Camocio într-un *Isolario* marțial, care înfățișa teatrul de război mediteranean și central-european dintre Imperiul Otoman și Creștinătate. Miracolul constantinopolitan reprezentat era apariția miraculoasă a semnului crucii, care, spre stupefacția și furia otomanilor, se înălța deasupra semilunii în vârful a două moschei din oraș. Una dintre moschei fusese recent ridicată de Piali Pașa, cuceritorul Ducatului Arhipelagului și al Ciprului, temutul dușman al Veneției. Cea de-a doua era, potrivit legendei, cea mai veche biserică din Constantinopol, transformată în moschee. Crucea, care strălucea victorioasă deasupra semilunii, nevătămată de săgețile și focurile de arme trase asupra ei, anticipa victoria finală a creștinilor. *Isolario* lui Camocio a fost conceput în entuziasmul care a urmat victoriei de la Lepanto, iar lupta simbolică dintre cruce și semilună se regăsește în aproape toate hărțile pe care le cuprinde.

Plecând de la atlasul compozit al lui Camocio, comunicarea mea își propune să analizeze funcția simbolică a semilunii în cartografia renascentistă. Semiluna este cel mai frecvent asociată cu moscheile, pe hărțile urbane, cu orașele stăpânite de otomani, mai cu seamă pe portulane, cu persoana sultanului și, prin extensie, cu oastea otomană, pe hărțile de război, și, în sfârșit, cu teritoriul otoman, pe hărțile regionale ptolemaice. Analiza pe care o propun presupune două etape. În cea dintâi, mă voi concentra asupra diferențelor dintre felurile genuri și școli cartografice, pentru ca, apoi, să mă concentrez asupra unei funcții specifice a simbolului semilunii, cea de marcă teritorială. Un moment important în această evoluție îl constituie apariția unei a doua opoziții simbolice, semilunii fiindu-i contrapusă nu doar crucea, ci și vulturul bicefal hasburgic. Analiza va cuprinde, deopotrivă, hărți manuscrise și tipărite, portulane și hărți ptolemaice, datând de la sfârșitul secolului al XV-lea până la începutul veacului al XVII-lea.

Ovidiu CRISTEA

***Dueluri verbale și înfruntări militare:
cronicarii medievali despre înfrângere***

În Evul Mediu, istoriografia a fost un gen literar printre atâtea altele. Nu este de mirare că autorii cronicilor au recurs, nu o dată, la procedee stilistice, la modele consacrate, la istorisirea unor fapte cu tâlc și a unor episoade menite să transmită audienței un mesaj, să o pregătească pentru epilogul unei istorii. Confruntările militare nu fac excepție; dimpotrivă, s-ar putea spune că tocmai bătăliile – considerate veritabile judecăți ale lui Dumnezeu – sunt cele care permit cronicarilor utilizarea unei game cât mai variate de mijloace. Dintre acestea comunicarea de față va insista doar asupra felului în care cronicarii și-au construit discursul despre înfrângere. În elaborarea acestuia, de foarte multe ori, rezultatul unei bătălii este anticipat de veritabile dueluri verbale care îi separă pe combatanții taberei perdante. Din analiza unor surse occidentale și românești vor fi evidențiate valorile în jurul cărora autorii cronicilor și-au construit episoadele respective, duelurile verbale nefiind consacrate unor aspecte tactice sau strategice, cât asupra unui tip de comportament pe care războinicul ideal ar fi trebuit să îl urmeze.

Ciprian FIREA

Simboluri și programe heraldice în Transilvania evului mediu târziu – câteva deschideri

Heraldica medievală, între alte funcțiuni, a avut și rolul de a răspunde necesităților de autoreprezentare a deținătorilor de blazon. Puterea și simbolistica prezenței blazonului în spațiul public a devenit un domeniu de cercetare tot mai frecventat în ultima vreme. Prezentarea de față și-a propus să analizeze câteva steme și programe heraldice medievale târzii din Transilvania din punct de vedere al "vizibilității" și al impactului lor asupra publicului din epocă. Analiza se bazează pe o serie de blazoane aparținând unor personalități marcante din Transilvania la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului următor. Vor fi discutate, de asemenea, și câteva blazoane descoperite sau atribuite de curând.

Elena FIREA

Simboluri și topoi hagiografici în ilustrările medievale ale martiriului Sf. Ioan cel Nou de la Suceava

Pătruns târziu în religiozitatea moldovenilor, după transferul moaștelor sale la Suceava în anul 1415, Ioan cel Nou este singurul sfânt care s-a bucurat încă din evul mediu de o tradiție hagiografică creată în ambianță autohtonă. Pornind de la premiza că atât varianta textuală a *Muceniciei*, cât și amplele ilustrări vizuale ale martiriului sfântului reprezintă versiuni succesive și independente ale hagiografiei sale, menite să promoveze în rândul credincioșilor un anume profil de sfințenie, lucrarea de față analizează comparativ modalitatea prin care utilizarea aceluiași simbol / *topos* hagiografic în medii de expresie diferite (textual și iconografic) poate genera, ajusta sau întregi sensul mesajului ce se dorea transmis.

Emanuel GROSU

***Navigatio Sancti Brendani:
simbol numeric și doctrină creștină***

Navigatio Sancti Brendani, scriere pentru care avem manuscrise datând încă din sec. X, descrie călătoria întreprinsă de Sfântul Brendan din Clonfert (cca 484-577) pentru aflarea așa-numitei „In-

sule a Fericiților”. Autorul anonim al acestei scrieri reiterează astfel un loc comun alliteraturii clasice, pe care îl revalorizează însă în perspectivă creștină, adaptându-l intenției sale pastorale: locul mitic al anticei literaturii greco-latine este acum descris ca fiind *terra repromissionis sanctorum*, așadar un loc destinat celor care au îmbrățișat învățătura creștină, adoptând totodată modul de viață promovat de aceasta.

Întreg imaginarul acestei *Navigatio...* este construit pornindu-se, deopotrivă, de la surse clasice și creștine, într-o osmoză de motive literare și filosofice prin care autorul urmărește să facă dinscrierea sa o operă destinată atât celor din interiorul Bisericii, cât și celor din afara ei. Erudiția și imaginația artistică îi permit autorului să exploateze un material preexistent, aparținând literaturii „profane”. Pe de altă parte, caracterul exotic care animă întreaga scriere, laolaltă cu farmecul ei stilistic atrag cititorul într-o experiență a lecturii a cărei finalitate consta în a-i îndemna la adoptarea unui mod de viață care să fie în acord cu mesajul creștin.

Complexitatea textului este cauza pentru care a și fost analizat din diferite puncte de vedere: în raport cu literatura irlandeză timpurie (în special cu *immrama*, gen literar din partea căruia textul a suferit numeroase influențe); în raport cu literatura greco-latină (de la care, așa cum am menționat, preia o serie teme și motive); în raport cu literatura arabă (după cum demonstrează M. Asin, *Palacio nel Dante e l'Islam*, Milano, Il Saggiatore, 2005); ca scriere ce ilustrează prima călătorie transatlantică, înaintea vikingilor.

În perspectiva primei versiuni în limba română a acestei opere, articolul nostru își propune o lectură alegorică a textului și interpretarea simbolurilor numerice, cu scopul de a evidenția conexiunile dintre diferitele elemente ale tramei și conceptele și valorile promovate de doctrina creștină.

Ștefan IVAS

Τύχη în discursurile lui Dio Chrysostomus – între concept moral și concept religios

Cu o largă răspândire în perioada elenistică, cultul zeiței Τύχη, asociat celui al Fortunei latine, capătă în epoca Principatului valențe universaliste: din zeiță protectoare a unui oraș, ajunge divinitate tutelară a împăratului în calitatea sa de *cosmocrator*. Prin cele trei dis-

cursuri intitulate Περί τύχης (*Or.* 63, 64, 65), Dio Chrysostomus caută să împace caracterul imprevizibil, versatil al lui Τύχη cu bunătatea providenței față de cosmos. Aceasta este prezentată ca o divinitate intermediară (δαίμων) între zeul suprem și univers, al cărui rol primordial este de a administra (ταμεύειν) și a distribui binefacerile divine, iar mai apoi cel de a pune la încercare (ἐξελέγγεσθαι) consecvența și vigoarea morală a celor cărora le sunt atribuite aceste daruri. Analiza acestor discursuri relevă că, pentru retorul din Prusa, ca și pentru majoritatea scriitorilor epocii (Seneca, Musonius Rufus, Plutarchus), moralitatea dobândește valențe religioase. În acest context, justificarea din punct de vedere etic a „capriciilor sorții” ia forma unei apologii a providenței și a ordinii cosmice instituite de aceasta.

Bogdan-Petru MALEON

***Între realitatea politică și ficțiunea constituțională:
modelul imperial bizantin și succesiunea la tron în
scrierile istorice din secolele XI-XII***

Principalul aspect luat în considerare la nivelul acestei comunicări se referă la modul în care scrierile istorice bizantine din secolele XI-XII au reflectat concepția privind succesiunea pentru tronul imperial. De asemenea, ne propunem evidențierea modului în care ideologia politică a evoluat în contextul unei tot mai puternice înrâuriri a civilizației occidentale. Avem în vedere faptul că prăbușirea echilibrului politic menținut în societatea bizantină sub primii trei Comneni a dus la criza de legitimitate care a precedat prăbușirea finală din 1204. Tradiția succesorală a fost grav compromisă de familia Anghelos prin implicarea unui factor extern în determinarea accesului la tron, care a provocat o ruptură între conducători și supușii lor. Concluzia comunicării este că în timpul secolelor XI-XII Imperiul Bizantin a evoluat de la un model electiv de tradiție romană spre unul ereditar, specific monarhiilor apusene, fără ca acesta să fie asumat în totalitate.

Cristian PLOSCARU
„Puterea instituțiilor” și „puterea cuvintelor”.
Discurs pașoptist și identitate culturală

Studiile referitoare la ideologizarea politicii în Principate, la ceea ce am putea numi „puterea cuvintelor” și „legitimitatea vorbirii” în politică s-au concentrat, de obicei, asupra succesiunii ideatice și cronologice a unor proiecte și programe cu presupus rol reformator. Astfel a fost creată, printr-o veritabilă tradiție istoriografică, „seria istorică” a gândirii politice moderne la români. Totuși, capacitatea cuiva – individ, grup sau chiar a unei „generații” (fie și pașoptistă) – de a enunța idei și programe nu este suficientă pentru constituirea unei elite politice moderne, deoarece doar construcția unui discurs public îi conferă omului politic identitate ideologică. Fără recunoaștere publică, elaborările sale sunt doar opera unui gânditor politic. De aceea, unul dintre obiectivele cercetării mele vizează strategiile de promovare publică a ideilor pașoptiste, urmărind nu doar acuratețea, ci și audiența acestora, notorietatea și prestigiul emitenților lor. Altfel spus, cine erau aceștia, cine îi asculta și în numele cui vorbeau. Purtau cu ei autoritatea simbolică a instituțiilor în funcțiune sau, dimpotrivă, încercau să o discrediteze, să-i contrapună altă ordine politică și instituțională, cu altă legitimitate?

Constantin RĂCHITĂ
Puterea cuvântului în traducerea și interpretarea
cărții profetului Iona

Încă din Antichitate, cartea profetului Iona a ridicat numeroase probleme de traducere și interpretare, cauzate în special de maniera neobișnuită pentru cărțile biblice de a prezenta activitatea misionară a unui profet. Privită ca prefigurare a mesajului evanghelic în tradiția creștină, cartea a fost canonizată în secolul al II-lea p.Chr. și a fost considerată o alegorie. Cu toate acestea, traducerea și interpretarea ei de-a lungul timpului s-au lovit de o serie de dificultăți și dileme insurmontabile, care privesc intenția și modul în care a fost scrisă. Obiectivul studiului nostru este de a discuta câteva aspecte ale traducerii și interpretării cărții, având în vedere opțiuni de traducere/interpretare antice și moderne.

Oana RIZESCU

***Forme ale corupției în Țara Românească.
Despre pizmași sau despre limitele socio-juridice ale
delațiunii în vechiul drept românesc***

În binecunoscutul hrisov al lui Leon Tomșa din 15 iulie 1632, acordat boierilor fugari cu scopul de a le garanta întoarcerea sigură în țară, sunt întărite cu mare blestem 25 de prevederi ce vizează mai multe aspecte ale ordinii politice, sociale și juridice din Țara Românească: ocuparea funcțiilor în stat, alegerea egumenilor din mănăstiri, judecarea echitabilă înaintea oricărei execuții capitale etc. Contextul este al unei păci sociale recâștigate, aprig negociate și protejate împotriva oricărei ingerințe domnești abuzive.

Printre aceste prevederi, una este pe cât de stranie, pe atât de scurtă: „*Închinăciunile pizmașilor, carii închină la domnie gloaba și prada, să nu se asculte*”. Caracterul singular al acestei referințe la denunț/calomnie/delațiune într-o „carte de libertăți” merită toată atenția unei cercetări interdisciplinare. Pentru o înțelegere adecvată, propunem o investigație socio-juridică pornind de la o arheologie a conceptului de *delațiune*.

Delațiunea ca formă de corupție juridică și politică, nu a constituit un subiect privilegiat nici în istoriografia românească, nici în studiile de drept. Întrucât vizează un aspect puțin documentat, analiza mea asupra denunțului calomnios își propune să interogheze toate sursele disponibile într-un câmp de cercetare ce vizează plângerile juridice, echitatea, onoarea și invidia, văzute dinspre formalismul juridic și al sintezei instituționale postbizantine din vechiul drept românesc.

Maria Magdalena SZÉKELY

***Minciuni, amăgeli și gâlcevi sau despre antimodele de
comunicare în izvoarele românești premoderne***

Documentele muntenești și moldovenești din veacul al XVII-lea conțin un număr mare de atestări ale unor contexte în care cuvintele au fost folosite nu pentru a exprima adevărul, ci pentru a înșela și a crea o stare de confuzie, de neîncredere, de tensiune sau chiar de conflict. Comunicarea analizează câteva exemple de cuvinte sau schim-

buri de cuvinte întemeiate pe neadevăruri, pentru a stabili dacă apelul la acestea producea reacții sociale și în ce formă. „Umblatul cu minciuna”, fabricarea de documente „mincinoase”, dar și tranzacțiile „mincinoase” de bunuri, fătăria, furțișagul, înșelăciunea, lingușirea și vicleșugul sunt de asemenea avute în vedere. În sfârșit, sunt examinate caracterizări de tipul „muiere rea, hitleană și pârâșă”, respectiv „om rău și mincinos”, pentru a surprinde maniera în care erau priviți de semenii lor cei care făceau uz de neadevăruri.

Nelu ZUGRAVU

Augustus în discursurile politice ale lui Themistius

Spre deosebire de alți oratori ai veacului al IV-lea, Themistius – un „eretic” al elenismului antic târziu din multe puncte de vedere – nu manifestă nici o apetență pentru istorie ca formă de cunoaștere; interesul său pentru antichitate (τὸ παλλαίον; τὸ ἀρχαῖον) rezidă doar în măsura în care aceasta oferă exemple (παράδειγματα) menite să-i susțină argumentația ideilor filosofice, etice sau politice dezbătute în discursuri. Referințele la împăratul Augustus, 14 la număr, probează pe deplin această atitudine față de rostul istoriei în oratorie. Ele nu reflectă o preocupare aparte pentru *princeps*, pentru vreun episod mai amplu cu rezonanță istorică și istoriografică deosebită din viața și guvernarea acestuia, care să fi putut deveni referențial pentru cadrul politic și spiritual din a doua jumătate a secolului al IV-lea. Pentru Themistius, orator de Curte și filosof, iar nu istoric, numele lui Augustus este *doar unul dintr-o serie* de nume de personalități antice, un *exemplum dintr-un cumul* de *exempla* folosite în scop probatoriu pentru ideile politico-ideologice și morale propuse ca linii de conduită deținătorilor puterii imperiale, respectiv: **1.** legătura dintre filosofie și regalitate; **2.** *philanthropia* suveranului.

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE
CENTRUL DE STUDII CLASICE ȘI CREȘTINE

INSTITUTUL ROMÂN DE GENEALOGIE
ȘI HERALDICĂ „SEVER ZOTTA”



COLOCVIUL NAȚIONAL

*Puterea cuvântului, a exemplului
și a simbolului*



PARTICIPANȚI

Iași, 29 octombrie 2015
Corpul H (Casa Catargi), Sala H,

Advisory Board: Nelu ZUGRAVU and Maria Magdalena SZÉKELY

1. Violeta BARBU, Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București
e-mail: violeta.barbu2011@gmail.com
2. Marian COMAN, Facultatea de Istorie, Universitatea București – Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București
e-mail: commarian@gmail.com
3. Ovidiu CRISTEA, Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București
e-mail: cristeano@gmail.com
4. Ciprian FIREA, Academia Română, Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
e-mail: cfirea@yahoo.com
5. Elena FIREA, Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca
e-mail: elena_firea@yahoo.com
6. Emanuel GROSU, Departamentul Interdisciplinar Socio-Uman, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
e-mail: emagrosu@yahoo.com
7. Ștefan IVAS, Centrul de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
e-mail: ivas_stefan@yahoo.it
8. Bogdan-Petru MALEON, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
e-mail: maleonb@uaic.ro
9. Cristian PLOSCARU, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
e-mail: cploscaru@yahoo.com
10. Constantin RĂCHITĂ, Departamentul Interdisciplinar Socio-Uman, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
e-mail: constantinrachita2@yahoo.com
11. Oana RIZESCU, Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București
e-mail: oana_rizescu@yahoo.fr

12. Maria Magdalena SZÉKELY, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași – Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”
e-mail: magdaszekely@yahoo.fr
13. Nelu ZUGRAVU, Centrul de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
e-mail: nelu@uaic.ro; z_nelu@hotmail.com